

АЁЛЛАРНИНГ ИМТИЁЗЛИ ШАРТЛАРДА ЁШГА ДОИР ПЕНСИЯ ОЛИШ ҲУҚУҚЛАРИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Хафизов Жохонгир Исмоналиевич

Андижон туманлараро маъмурий судининг судьяси

АННОТАЦИЯ

Ҳозирги кунда мамлакатимизда аёлларнинг гендер тенглигига жиддий эътибор берилмоқда. Мазкур мақола мамлакатимизда аёлларнинг имтиёзли шартларда ёшга доир пенсия таъминотига оид ўзига хос хусусиятларини очиб беради ва уларга янада енгилликлар берилиши лозимлигини янада асослаб беради.

КАЛИТ СЎЗЛАР

Ёшга доир пенсия, аёллар, иш стажи, пенсия олиш ҳуқуқи, кафолатлар.

Сўнги йилларда Ўзбекистон Республикасида хотин-қизларнинг гендер тенглиги масалаларига жиддий эътибор бериб келинмоқда.

Хусусан, 2022-2023 йилги ўқув йилидан бошлаб магистратура босқичида ўқишга қабул қилинган барча аёлларга тўлов контракт пуллари давлат томонидан тўлиқ тўлаб берилиши йўлга қўйилди.

Бундан ташқари, аёллар давлат бошқарув органларида, суд ҳокимияти органларида ва бошқа қатор соҳаларда мансаб даражаларига эришадиганликлари бунинг яққол мисолидир.

Шу жиҳатдан, аёлларнинг меҳнат муносабатларидаги кафолатлар ҳам алоҳида ўрин тутди.

Жумладан, Меҳнат кодексининг 224-238-моддалари айнан аёлларга ва оилавий вазифаларни бажариш билан машғул шахсларга бериладиган қўшимча кафолатларни ўз ичига олган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 7 мартдаги “Хотин-қизларнинг меҳнат ҳуқуқлари кафолатларини янада кучайтириш ва тадбиркорлик фаолиятини қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4235-сонли қарорига асосан 2019 йил 1 майдан бошлаб

аёллар меҳнатини муайян соҳа ёки касбларда қўллаш бўйича тақиқлар бекор қилиниши;

тавсиявий характердаги аёллар соғлиғига салбий таъсир этиши мумкин бўлган соҳа ёки касблар рўйхати тасдиқланиши;

бола парваришlash таътилининг камида уч ойи ота томонидан фойдаланилган тақдирда, ота ёки онадан бирига Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 234-моддаси тартибида қўшимча бир ой нафақа тўланадиган бола парваришlash таътили берилиши;

икки ёшга тўлмаган фарзандини тарбияловчи ота-оналарнинг бирига уларнинг иш пайтидаги дам олиш ва овқатланиш, болани овқатлантириш учун бериладиган танаффуслар ҳисобидан

иш берувчи билан келишган ҳолда кун давомида фойдаланиладиган танаффус вақтини белгилаш ҳуқуқи берилиши;

аёлларнинг пенсия ёшига тўлганлиги ёки қонун ҳужжатларига мувофиқ ёшга доир давлат пенсиясини олиш ҳуқуқи вужудга келганлиги сабабли улар билан тузилган номуайян муддатли меҳнат шартномасини 60 ёшга тўлгунга қадар ёки муддатли меҳнат шартномасини муддати тугагунга қадар иш берувчининг ташаббусига кўра бекор қилиш тақиқланиши;

эркак ва аёллар ҳуқуқлари тенглигининг бузилиши билан боғлиқ ишларнинг судларда кўриб чиқилишида аёлларга адвокатлар томонидан кўрсатиладиган юридик хизмат учун ҳақ уларнинг хоҳишига кўра давлат ҳисобидан қопланиши белгилаб берилди.

Ўзбекистон Республикаси “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонуни талабларига асосан ҳам аёлларнинг эркакларга нисбатан 5 йил олдин пенсия чиқиш ҳуқуқи кафолатланган.

Жумладан, Қонуннинг 7-моддасига биноан эркаклар 60 ёшга тўлганда ва иш стажлари камида 25 йил бўлган тақдирда ҳамда аёллар 55 ёшга тўлганда ва иш стажлари камида 20 йил бўлган тақдирда умумий асосларда ёшга доир пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар.

Худди шу каби имтиёзлар ушбу Қонуннинг бошқа моддаларида ҳам кўрсатиб ўтилиб, унга кўра, Қонуннинг 11-моддаси “а” бандига кўра, ерости ишларида, меҳнат шароити ўта зарарли ва ўта оғир ишларда тўлиқ иш кун давомида банд бўлган ходимлар (2-сонли рўйхат, I қисм): эркаклар иш стажи камида 20 йил бўлиб, бундан камида 10 йили кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда ҳамда аёллар иш стажи камида 15 йил бўлиб, бундан камида 7 йилу 6 ойи кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда охириги иш жойидан қатъи назар, ушбу Қонуннинг 7-моддасида белгиланган ёшни 10 йилга қисқартирилган ҳолда пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар.

Шунингдек, Қонуннинг 12-моддаси “б” банди мувофиқ меҳнат шароити зарарли ва оғир ишларда тўлиқ иш кун давомида банд бўлган ходимлар (3-сонли рўйхат, I қисм): эркаклар иш стажи камида 25 йил бўлиб, бундан камида 12 йилу 6 ойи кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда ҳамда аёллар — иш стажи камида 20 йил бўлиб, бундан камида 10 йили кўрсатиб ўтилган ишларга тўғри келган тақдирда охириги иш жойидан қатъи назар, ушбу Қонуннинг 7-моддасида белгиланган ёшни 5 йилга қисқартирилган ҳолда пенсия олиш ҳуқуқига эга бўладилар.

Бундан ташқари, Қонунда болалиқдан ногиронлиги бўлган фарзандларнинг оналари уларни саккиз ёшгача тарбиялаган бўлса - иш стажи камида 20 йил бўлган тақдирда умумбелгиланган ёшда 5 йил олдин имтиёзли шартларда ёшга доир пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлиши назарда тутилган.

Бироқ, мазкур Қонунда эътибор берадиган ва умуман ишламайдиган бир норма мавжуд.

Унга кўра, Қонун 12-моддасининг “л” бандига мувофиқ ихтисослашган тиббий муассаса шифокорлари ва ўрта тиббий ходимлари махсус иш стажи шаҳарчалар, қишлоқлар ва овулларда камида 25 йил ва шаҳарларда камида 30 йил бўлган тақдирда (3-сонли рўйхат 8-

қисм) охирги иш жойидан қатъий назар, ушбу Қонуннинг 7-моддасида белгиланган ёшни 5 йилга қисқартирилган ҳолда пенсия олиш ҳуқуқига эга бўлишлиги кўрсатиб ўтилган.

Қонуннинг ушбу моддаси умуман амалиётда ишламасдан келмоқда.

Чунончи, аёл киши 17-18 ёшида мактабни тамомлаб, Тиббиёт олий таълим муассасасига ўқишга киради, 23-24 ёшда Тиббиёт соҳасидаги таълимни тугаллайди (ушбу таълим муассасасида ўқиш даври 6 йилни ташкил этади) ва 50 ёшгача жами бўлиб бола парваришlash таътилини ҳам қўшиб ҳисобланганида 26, 27 йил ихтисослаштирилган муассасаларда шифокор вазифасида ишлаши мукинлиги, арифметик ҳисобланганида шаҳарчалар, кишлоқлар ва овулларда 25 йил ва шаҳарларда 30 йиллик талабни умуман тўплашнинг имкони мавжуд эмаслиги кўриниб турибди. Чунки, аёл шифокорлар бир нафар фарзанди учун уни уч ёшга тўлгунига қадар бола парваришlash таътили берилиб, ушбу иш стажи махсус иш стажига қўшилмайди.

Демак, аёл шифокорлар 25 ёки 30 йиллик иш стажни тўплаш учун 54-55 ёшга кириши лозим бўлади. Ваҳоланки, 54 ёки 55 ёшда умумий аосларда ҳам пенсияга чиқиш мумкин. Мазкур ҳолатда Қонуннинг 12-моддаси “л” банди умуман ишламайди ва керак ҳам эмас. Бунда ушбу банд қачон ишлайди ва қачон аёллар ушбу имтиёздан фойдаланиб имтиёзли шартларда пенсияга чиқишлари мумкин. Мазкур ҳолатда қандай қилиб талаб қилинган 25 ёки 30 йиллик талаб бажарилиши мумкин.

Кўриниб турибдики, ушбу бандга қатъий ва зудлик билан ўзгартириш киритиш лозим.

Бундан ташқари, соҳада аёл ва эркаклар ҳам ишлайди, Қонуннинг бошқа моддалари ва бандларида аёл ва эркак кишининг махсус иш стажи алоҳида белгиланган ва ҳисобланган бўлса, мазкур модданинг “л” бандида умумий қилиб кўрсатилган. Ушбу ҳолатда ҳам қонунда аёлларнинг ҳуқуқлари эътиборга олинмаган. Ваҳоланки, аёллар бола парваришlash таътилида бўлиши, эркак кишига нисбатан меҳнат ҳуқуқлари юқори туриши Меҳнат кодексиди ҳам кўрсатиб ўтилган.

Шунингдек, Ўзбекистон Республикасининг 2019 йил 2 сентябрь кунги “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги ЎРҚ-562-Қонуннинг 6-банди талабларига кўра, давлат хотин-қизлар ва эркакларга шахсий, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқларни амалга ошириш чоғида тенг ҳуқуқлиликини кафолатлайди.

Давлат хотин-қизлар ва эркакларга жамият ҳамда давлат ишларини бошқаришда, сайлов жараёнида тенг иштирок этишни, соғлиқни сақлаш, таълим, фан, маданият, меҳнат ва ижтимоий ҳимоя соҳаларида, шунингдек давлат ва жамият ҳаётининг бошқа соҳаларида тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар таъминланишини кафолатлайди.

Хотин-қизлар ва эркаклар ўртасида ҳақиқий тенгликка эришиш, жамият ҳаётининг барча соҳаларида уларнинг иштирокини кенгайтириш, жинс бўйича бевосита ва билвосита камситишни бартараф этиш ҳамда уларнинг олдини олиш мақсадида давлат томонидан гендер сиёсати амалга оширилишини таъминлашга доир вақтинчалик махсус чоралар кўрилади.

Мазкур ҳолатлардан келиб чиқиб, “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонуни 12-моддасининг “л” бандига қуйидаги ўзгартиришларни киритиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Хусусан, “иختисослашган тиббий муассаса шифокорлари ва ўрта тиббий ходимлари махсус иш стажи шаҳарчалар, қишлоқлар ва овулларда эркаклар камида 25 йил ва шаҳарларда камида 30 йил бўлган тақдирда, аёллар 20 йил ва шаҳарларда камида 25 йил бўлган тақдирда (3-сонли рўйхат 8-қисм) охириги иш жойидан қатъий назар, ушбу Қонуннинг 7-моддасида белгиланган ёшни 5 йилга қисқартирилган ҳолда пенсия олиш ҳуқуқига эга” деган таклиф киритиш ва ўзгартирилиши лозим. Шунда аёллар ва шу каби соҳада ишловчилар мутахассисликлари бўйича ўз вақтида 50 ёшдан ва эркаклар 55 ёшдан пенсияга чиқиш ҳуқуқига эга бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқароларнинг давлат пенсия таъминоти тўғрисида”ги Қонуни, 1993 йил, ЎРҚ-938-II-сон, 7, 11 ва 12-моддалар.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 592-сонли қарори билан тасдиқланган “Давлат пенсияларини тайинлаш ва тўлаш тартиби тўғрисида”ги Низом, 2022 йил, 12-банди.
3. Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни, 2019 йил, ЎРҚ-562-сон, 6-банди.

WORDLY
KNOWLEDGE